

## EESTI MAJANDUSPOLIITIKA VÕTMEKÜSIMUSED<sup>1</sup>

### Vahur Kraft

Valuuta vahetuskursi püsivus ja fikseeritud kursi kasulikkus sõltuvad kõige otsesemalt sellest, kas riigi majandus on piisavalt paindlik, et vajadusel üle elada ka tõsiseid šokke. See sõltuvus kehtib ka Eesti kohta. Meie valuutakomitee ja krooni fikseeritud vahetuskurss on püsinud ning toetanud majanduse arengut, sest Eesti riik tervikuna on ajanud viimased kümme aastat mõistlikku majanduspoliitikat. Nüüd, mil Euroopa Liiduga ühinemiseni on jäänud napilt aasta ning enam ei ole mägede taga ka ühisraha euro kasutuselevõtt, on majanduspoliitika arukas korraldamine eelolevail aastail olulisem kui kunagi varem. Määravad ju meie tänased valikud paljuski Eesti majanduse arengu Euroopa Liidu liikmesriigina.

**Nüüd, mil Euroopa Liiduga ühinemiseni on jäänud napilt aasta, on majanduspoliitika arukas korraldamine eelolevail aastail olulisem kui kunagi varem.**

### ■ Maailmamajanduse hetkeolukord ja väljavaated ■

Eesti väike majandus sõltub otseselt maailmamajanduse arengust. 2002. aasta oli maailmamajanduse jaoks tulvil ebakindlust, vahetuskursside muutusi, täitunud ning täitumata jäänud ootusi. Kuid eelkõige iseloomustas möödunud aastat mitmesuguste riskide jätkuv püsimine.

Ameerika Ühendriikide majandust hoidis kogu aasta jooksul aktiivsena tavaliste ameeriklaste tarbimine ja elamuehitus, mis põhinesid intressimäärade kiirel alanemisel. Tööstustoodang kahanes samal ajal 0,7%. Erasikute võlgnevuse kiire kasv, riigieelarve puudujääk ja ettevõtete olematud kasumid tähendavad aga kokkuvõttes seda, et Ühendriikide majanduskasv sõltub üha enam väliskapitali sissevoolust. Selleks, et USA majanduse kasvutempo praegu püsiks, peab ülejäänud maailm iga päev Ühendriikidesse investeerima ümmarguselt 1,7 miljardit dollarit, sest USA jooksevkonto puudujääk – säästude ja investeeringute vahe – ulatub 4,6%ni SKP suhtes.

USA majanduse prognoositust kiirem kasv on seni põhinenud 1990. aastate kiire tõusu ajal kogutud kapitalil. Eelmiste aastatega kogunenud eelarve ülejäägi kulutamine ning

<sup>1</sup> Käesolev artikkel põhineb Eesti Panga presidendi Vahur Krafti avalikul loengul, mille ta pidas Tartu Ülikoolis 21. märtsil 2003.

kodumajapidamiste kasvav võlakooormus on kompenseerinud kahaneva tööstustoodangu ja investeeeringud. See on omakorda seadnud USA majanduse aga üha kasvavasse sõltuvusse ülejäänud maailma soovist Ameerikasse investeerida.

Eelmistel aastatel rahastasid Ühendriikide majanduskasvu olulisel määral Euroopa riigid, kuid 2002. a jooksul kapitalivood Ameerika ja Euroopa vahel tasakaalustusid. Praegu sõltub USA majanduskasvu rahastamine suures osas Ida-Aasia riikidest. Ent märkimisväärne osa nende endi viimaste aastate majanduskasvust on tuginenud ekspordile, eelkõige USAsse. Tarbimise vähenemine Ühendriikides lööks seega otseselt Aasiat. Ka on nende maade välisreservide kasv paljuski saavutatud oma sisenõudluse allasurumise teel. Kui sisenõudlus Aasias suureneb, väheneb ka selle raha hulk, mida need riigid on nõus USAsse investeerima.

Euroopa Liidu majandus osutus 2002. aastal prognoositust nõrgemaks. USA ja Euroopa kasvutempo loodetud ühtlustumise asemel vahe Ühendriikide kasuks tegelikult hoopis suurenes. Taas tulid teravalt esile Mandri-Euroopa traditsioonilised probleemid – majanduse aeglane kohanemisvõime ja eelarvepoliitika kitsaskohad.

Veel aasta tagasi alahindas ka enamik analüütikuid muu maailma, eriti USA majandusprobleemide mõju ELi majandusele. Euroliit tervikuna on küllaltki suletud majanduspiirkond ning arvati, et kasvutempot suudetakse seetõttu hoida ka iseseisvalt. Kuid enamik Euroopa suurettevõtteid tegi 1990. aastate lõpul olulisi investeeeringuid USAsse. Sealne kasumite ja aktsiahindade langus lõi seega ka suurt osa Euroopa ettevõttest. Telekommunikatsiooni-sektorit mõjutas ka suur võlakooorm, mis tekkis uue põlvkonna mobiilside litsentside omandamisel.

Kui Ühendriikides kompenseeris eraisikute kasvav tarbimine oluliselt ettevõtete vähenenud investeeeringute mõju, siis Euroopas oli ja on tarbimise kasv mitmel põhjusel piiratud. Esiteks on suurte Mandri-Euroopa riikide eelarvepositsioon oluliselt nõrgem USA omast. Piltlikult öeldes ei kasutatud ELis majanduse tõusufaasi mitte eelarve ülejäägi loomiseks, vaid kõrge maksukoorma alandamiseks. Sellega aga ei kaasnenud eelarve kulude vähendamist.

**Euroliidu tasemel on aktuaalne siseturu laiendamine valdkondadesse, kus seni on liikmesriigid oma majanduse suletuna hoidnud.**

Et majanduspoliitika võimalused kasvu toetada olid ja on piiratud, sõltub majanduskasvu kiirenemine Euroopas eelkõige reformide jätkamisest. Euroliidu tasemel on aktuaalne siseturu laiendamine valdkondadesse, kus seni on liikmesriigid oma majanduse suletuna hoidnud. Eestit puudutab edaspidi oluliselt näiteks elektrituru avamine konkurentsile ning tarbija mõju suurenemine elektri hinna kujunemisele.

Tegelikud probleemid peituvad siiski valdkondades, mis seni ei ole Brüsseli, vaid liikmesriikide endi kontrolli all. Peamine neist on tööturu paindumatus. Suhteliselt kõrge

alampalk, kulukas sotsiaalpoliitika, tööjõu vähendamisega kaasnevad suured kulud jmt on paljudes ELi riikides tekitanud püsivalt suure tööpuuduse. Vana Maailma peamine probleem ongi selles, et võrreldes USaga teeb Euroopa lihtsalt vähem tööd. Eurooplase tööviljakus

on ainult natuke väiksem kui ameeriklase oma, kuid ELi maades tehakse aastas vähem töötunde ning seepärast on tootlus oluliselt väiksem kui Ühendriikides. Tööturu probleemid omakorda pidurdavad investeringuid ja tarbimist ning on seega suhteliselt aeglase majanduskasvu peamiseks põhjuseks.

Omaette keeruline küsimus on geopoliitiliste riskide võimalik mõju majandusele. Analüütikud hindavad seda väga erinevalt. On tõsi, et Lähis-Ida kriisi leevenemine toob tagasi osa investorite kaotatud kindlustundest ning hinnad börsidel võivad vähemalt ajutiselt tõusta. Ent ka pärast sõja lõppu on Ameerika silmitsi jooksevkonto puudujäägi, üleinvesteeringute ja kasvava tööpuudusega ning Euroopa oma majanduse vähese kohanemisvõime ja aeglase kasvuga.

## ■ Eesti majanduspoliitika võtmeküsimused ■ eelolevail aastail

Kas Eesti majanduskasv võib juba 2003. aastal märkimisväärselt aeglustuda? Sellele küsimusele vastates tuleks alustada Eesti maksebilansi finantskontost ning analüüsida, kas välisinvesteeringute sissevool võiks kiiresti väheneda. Lühike vastus sellele küsimusele on ei. Suurem osa viimaseil aastail Eestisse paigutatud välisrahast pole olnud lühiajaline, spekulatiivne kapital. Kuigi otseinvesteeringute sissevoolu vähenemine oli 2002. aastal tuntav ja seda asendasid eelkõige ettevõtete ning pankade võetud laenud, olid näiteks ettevõtete välislaenud reeglina pikaajalised.

Lisaks sellele tuleb silmas pidada, et märkimisväärselt osa Eestisse paigutatud väliskapitalist moodustab reinvesteeringut tulu, mis on saadud siia varem tehtud, enam kui 60 miljardi kroonini ulatuvailt välisinvesteeringuilt. See vähendab omakorda majanduse haavatavust, sest otsus, kas kasum uuesti investeerida või mitte, sõltub palju enam Eesti enda majanduspoliitikast kui majanduse arengust ülejäänud Euroopas, mida me mõjutada ei saa.

**Otsus, kas kasum  
uuesti investeerida  
või mitte, sõltub  
palju enam Eesti  
enda  
majanduspoliitikast  
kui majanduse  
arengust ülejäänud  
Euroopas.**

## Eelarve tasakaal ja maksupoliitika

**Tasakaalus eelarve võimaldab siluda rahvamajanduse tõusu- ja langusfaase ning vähendada seega kohanemiskulusid.** Näiteks Aasia ja Vene kriisile järgnenud majanduslanguse suutsime edukalt üle elada eelkõige tänu Eesti Telekomis müügist 1998. aastal laekunud rahale. Selle puhvi abil rahastasime 1999. aastal ka 4%ni SKP suhtes küündinud eelarve puudujäägi. Vastasel korral oleks Eesti riigivõlg järsult suurenenud.

Eelarve tasakaal on Eesti jaoks praegu oluline mitmes mõttes. Esiteks on 2002. a teisel poolel järsult kasvanud jooksevkonto puudujääk meie majanduse peamine riskifaktor.

Majanduspoliitika üks põhieesmärk peab olema vähendada riske, mis kaasnevad kasvu järjest suurema sõltuvusega välisraha sissevoolust. Rahvamajanduse tasemel annab selleks parimaid võimalusi eelarve. Selle tasakaal või mõõdukas ülejääk aitab osaliselt tasakaalustada erasektori liigoptimistlikku tulevikuvaadet ning sellega kaasnevat investeringute ja võlgnevuse kasvu.

**Teiseks on eelarve tasakaal oluline ka meie ühinemisel Euroopa Liidu ja europiirkonnaga.** Nagu praegu, nii ka euroliidus sõltub meie majanduse edukus otseselt tugevast majandus- ja eelarvepoliitikast. EL annab meile võimaluse kasutada ühise majandusruumi ja ühisraha eeliseid, kuid see, kui edukas Eesti tegelikult on, sõltub meist endist. Euro kasutuselevõtt tagab meie riigile ja majandusele järgmise stabiilse raha, kuid sellest pole meile kasu, kui majandus ei suuda paindlikult reageerida Euroopa ühisturu muutuvale oludele. Kui Eesti majanduses jätkub kodumaisele turule ja kodumaistele tarbijatele suunatud valdkondade kiire areng eksportiva tööstuse ja eksporditavate teenuste arvel, siis meie kiire majanduskasv ei jätku. Nagu näitab mitme ELi liikmesriigi kogemus, ei aita sel juhul ka ühine raha. Vastupidi – ühine raha ja ühine turg karistab nõrga poliitika eest väga karmilt.

**Ühinemine ELiga seab Eesti eelarvepoliitikale ka olulised vormilised reeglid.** Euro kasutuselevõtule eelneb ühinemine vahetuskursisüsteemiga ERM2, mis tagab krooni ja euro vahelisele kursile Euroliidu toetuse. Vastavalt läbirääkimistel peavad Eesti ja EL ühiselt jõudma veendumusele, et krooni ja euro praegune vahetuskurss on sobiv ka meie ühinemisel ERM2ga ning seejärel eurosüsteemiga.

Jooksevkonto puudujäägi praeguse taseme juures ei ole see meie jaoks lihtne ülesanne. Kui lisaks sellele ilmneb, et Eesti riik ise ei soovi majanduse välist haavatavust vähendada, võib see tuua läbirääkimistel kaasa tõsiseid raskusi. Ja eelarve puudujäägi suurendamine majandustsükli praeguses faasis ning märkimisväärselt suure välisvõlgnevuse taseme juures on sellest vaatenurgast sõna otseses mõttes vale majanduspoliitika. See ei suurenda Eesti majanduse turvalisust, vaid vastupidi – lisab kütust olukorras, kus tuleb ahju ust koomale lükata. Kui me ise seda tähele ei pane, siis seda kiiremini märkavad meie nõrkust partnerid Euroopa Liidus. Sellel ja paaril järgmisel aastal nõuab majanduse olukord ja ühinemine ELiga meilt targemat ja riigimehelikumat tegutsemist kui ei kunagi varem.

Vaadates aga mõned aastad ette, peame juba silmas pidama ka liidu ja euroala majanduspoliitilisi mängureegleid. Stabiilsuse ja kasvu pakt, mis tegelikult tagab euro tugevuse ja usaldusväärsuse, seab riigieelarve puudujäägile kindlad piirid. Ma rõhutan, et euroliidu liikmesriikide n-ö normaalne poliitika ei ole mitte eelarve hoidmine SKP suhtes 3%ni ulatuvas puudujäägis, vaid vastupidi – selle hoidmine tasakaalus või ülejäägis ühe majandustsükli jooksul. **On naiivne ja majanduspoliitilises mõttes ka ohtlik arvata, nagu õnnestuks kroonilist eelarve puudujääki tulevikus lühikese aja jooksul korrigeerida.** Seda kinnitavad kõige ilmekamalt suuremate liituvate riikide praegused probleemid.

**Eelarvepoliitikal on ka teine mõõde – riigieelarve suurus.** On igivana küsimus, kas väiksem eelarve ja riigi väiksem sekkumine majandusse ning inimeste igapäevaellu tagab kiirema majanduskasvu, suurema jõukuse ja tugevama kodaniku kui suur eelarve ja riigi

märkimisväärne sekkumine majandusse. Vastus sellele küsimusele väljub tegelikult majanduspoliitika raamest ning peegeldab ühiskonna valikuid ja ühiseid väärtusi tervikuna.

Küll on aga selge, et sageli püütakse pakkuda sellele probleemile lihtsaid lahendusi. Üks kõige tavapärasem ja inimlikult ka kõige mõistetavam arutluskäik on järgmine: riik on liiga suur ja võtab inimestelt maksudena ära liiga palju raha; kui makse alandada, siis läheb majandus iseenesest käima ja ka maksutulud tõusevad. Kokkuvõttes on seega kõigil hea – inimesed maksavad vähem makse ja riik ei peagi oma väljaminekuid piirama. Sellist tegutsemist nimetatakse *rahastamata maksukärbeteks*<sup>2</sup>.

Paraku kinnitab maailmamajanduse nii kaugem kui lähiajalugu, et keerulistele probleemidele ei ole lihtsaid lahendusi. **Majanduskasv saab püsivalt kiireneda ainult siis, kui maksukärbetega kaasnevad ka majandusreformid.** Tüüpiliseks selliseks näiteks võib pidada 1980. aastate tâtšerismi ja reiganoomikat: maksumäärade alandamisega kaasnes põhjalik majanduse struktuuri muutus, loobumine nn suure riigi ideoloogiast ning majanduse andmine erakätesse.

Kuid palju sagedamini on analoogilises olukorras piiratud üksnes küsimuse lihtsama poole lahendamise – alandatud maksumäärasid. Tegemata on aga jäänud raskem töö – majanduse reformimine, mis tooks kaasa kiirema kasvu. Teisisõnu, majanduse näiliseks elavdamiseks on kokku tõmmatud eelarve tulude poolt ning samal ajal suurendatud riigi kulutusi. Sellisel juhul on tulemuseks eelarve puudujääk, majanduse suurenev võlakooormus ja mitte kiirem, vaid oodatust oluliselt aeglasem majanduskasv. Võib päris kindlalt öelda, et selline poliitika on mitme Euroopa Liidu liikmesriigi praeguste majandusraskuste peamine põhjus. Kui me tahame, et Eesti majanduskasv jätkuks, siis on esmane eesmärk tagada rahvamajanduse tasakaal ning krooni kurssi toetav eelarvepoliitika.

**Kui me tahame, et Eesti majanduskasv jätkuks, siis on esmane eesmärk tagada rahvamajanduse tasakaal ning krooni kurssi toetav eelarvepoliitika.**

## Tööturg

Kui eelarvepoliitika peab eelolevail aastail tagama vajaliku stabiilsuse rahvamajanduse tasemel, siis püsivalt kiire majanduskasv sõltub Eestis – nagu Euroopas mujalgi – olulisel määral tööturu arengust. **Investeeringute kõrge tase püsib ainult siis, kui on olemas kvalifitseeritud ja motiveeritud töötajad, kes investeeritud kapitali edukalt kasutada suudavad.**

Töõjõud on strateegiline vara ja ühtlasi paljutahuline probleem väga paljudes riikides. Nagu öeldud, takistab tööturu jäikus majanduskasvu kiirenemist Euroopa Liidus. Kuid suurenev tööpuudus iseloomustab ka paljusid liituvaid riike, kus probleemideks on kvalifitseeritud

<sup>2</sup> *Unfunded tax reduction.*

tööjõu puudus, haridussüsteemi reformi vajadus ning liigkõrgetest sotsiaaltoetustest põhjustatud pikaajaline töötus. Ka Eestis valitseb olukord, kus ühtaegu eksisteerivad nii kõrge töötuse tase kui ka ulatuslik tööjõupuudus. Statistikaameti andmeil on Eestis rohkem kui pooled töötud (53%) olnud tööta aasta või rohkem. See näitaja on märgiks, et Eesti tööpuudus on jätkuvalt struktuurse iseloomuga, st töötute oskused ei vasta töökohtade vajadustele.

**Ka tööturupoliitikas peab lähtuma majanduspoliitilistest põhitõdedest.** Nõudlust tööjõu järele kasvatavad ja uusi töökohti loovad eraettevõtted. Ja eraettevõtted investeerivad ning loovad uusi töökohti ainult siis, kui neil on kindlustunne tuleviku suhtes. Stabiilne raha, madal inflatsioonitase ning tasakaalus eelarve tagavad usu tulevikku, soodustavad investeeringuid ning on seega vältimatu eeltingimus uute töökohtade loomiseks.

**Tasakaalustatud majanduspoliitika kõrval on tööturu puhul kõige olulisem selle paindlikkus, võime reageerida majanduses toimuvale.** Küsimus on selles, kuivõrd kohanevad muutustega palgad ja kuivõrd on töötajad võimelised liikuma ühest tootmisharust teise. Tööturu paindlikkus on eriti tähtis Eesti-suguse väikeriigi avatud majanduse jaoks, mida võivad mõjutada välisšokid ja kus välismõjude tõttu võivad sagedasti aset leida muutused.

**Tööturu paindlikkus sõltub kehtestatud raamidest ja reeglitest.** Kõigepealt on hõive tõstmiseks oluline hoida nii töötajate vabastamist sätestavad reeglid kui ka töötü abiraha

**Kui tööandjal on majanduslanguse puhul raske või kulukas töötajaid vallandada, ei palka ta majanduskasvu aastail ka uut tööjõudu.**

mõistlikul tasemel. Kui tööandjal on majanduslanguse puhul raske või kulukas töötajaid vallandada, ei palka ta majanduskasvu aastail ka uut tööjõudu. Kui aga riik tagab töötajatele helled töötushüvitised, siis ei ole see mitte üksnes koormus eelarvele, vaid vähendab ka inimeste motivatsiooni uut tööd leida. Nende kahe näitaja koosmõjul on Eesti tööturg juba praegu, võrreldes ka ELi maadega, küllaltki rangelt reguleeritud. Riiklikult oleks tunduvalt otstarbekam soodustada investeeringuid inimkapitali – see muudab tugevamaks töövõtja ning vähendab töötajate vabastamist ja töötü abirahasid sätestavate reeglite sotsiaalpoliitilist kaalu.

Teine näide. Kõrge alampalk võib küll parandada ühe osa madalapalgaliste töötajate heaolu, kuid vähendab automaatselt ka nõudlust tööjõu järele. Eesti alampalka suhe keskmisesse palka on orienteeruvalt samal tasemel kui näiteks Inglismaal ja Kanadas ning kõrgem Portugal, Ühendriikide ja Jaapani vastavast näitajast.

Mis puudutab tööjõu maksustamist, siis vastupidiselt küllaltki levinud arvamusele ei pruugi tööjõu maksukoormuse muutmine oluliselt mõjutada nõudlust tööjõu järele. Seda eeldusel, et tööandjad saavad maksukulud töövõtjale n-ö edasi anda. Sellisel juhul muutub küll reaalpalk, kuid mitte näiteks tööjõukulude suhe SKPsse. Küll on aga selge, et kõrged tööjõumaksud piiravad oluliselt madalapalgaliste töökohtade loomist.

Loomulikult võib tööjõu maksukoormuse vähendamine soodustada majanduse arengut ja kiirendada majanduskasvu, kui see on osa terviklikust majandusreformide paketist. Kuid nagu kõigi maksupoliitiliste sammude puhul, tuleb ka tööjõuga seotud maksude muutmisel arvestada eelarve kulude poolt. Kui näiteks alandada sotsiaalmaksu, kuid riigieelarvest tervishoiule eraldatav rahasumma jääb samaks, on tulemuseks tuntav auk eelarves, mis suure tõenäosusega nullib kiiresti tööjõu maksukoormuse kahandamise võimaliku positiivse efekti.

**Struktuurse tööpuuduse vähendamisel on tähtis roll ka aktiivseil tööturumeetmel.** Kõige olulisem tegur selles on tulemuslik (kutse)haridus- ja ümberõppe-süsteem, mis aitab paremini rahuldada ettevõtete vajadusi ning suurendada tööturu paindlikkust. Kui antava hariduse hulk ja kvaliteet ei vasta ei avaliku ega erasektori nõuetele, on hariduskulutuste suurendamine mingi tasemeni SKP suhtes mõttetu.

**Kui antava hariduse hulk ja kvaliteet ei vasta ei avaliku ega erasektori nõuetele, on hariduskulutuste suurendamine mingi tasemeni SKP suhtes mõttetu.**

**Kokkuvõttes on majanduskasvu tagamiseks vaja tagada tööturu võimalikult vaba toimimine.** See lubab märkimisväärsel osal tööelistest elanikest leida oma võimeile ja tootlusele vastava töökoha ning palga. Mitme riigi negatiivne kogemus on näidanud, et poliitilisi otsuseid, mis suurendavad tööturu reglementeeritust, on hiljem raske, kui mitte võimatu tagasi pöörata.

Seoses elanikkonna vananemisega on Eestis suureks probleemiks hõive vähenemine. **Kuidas suurendada töötavate elanike osakaalu?** Üks võimalus hõivet suurendada on motiveerida neid, kes võiksid tööd teha, kuid seda miskipärast ei taha, näiteks maksta sotsiaaltoetusi vaid inimestele, kes seda tõepoolest vajavad. Eraldi küsimus on immigratsioon. Kui selgub, et selleta ei ole üldse mõeldav Eesti praegust arengutaset säilitada, siis tuleb selle probleemiga võimalikult vara ja mõistuspäraselt tegelema hakata. Sama oluline kui hõive suurendamine on ka korraliku palga maksmine korraliku töö eest, aga tervikuna peab reaalpalga tõus majanduses olema kooskõlas tootluse kasvuga.

## ■ Lõpetuseks ■

Majandusteooriast teame, et paindlikkus on väikese riigi majanduspoliitika edu võti. See tähendab suutlikkust kiiresti reageerida muutunud olukorras, õigel ajal mõista maailmas toimuvat. Oma kogemustest teame, et see seisukoht peab paika ka elus.

Majandus saab olla paindlik vaid juhul, kui on täidetud teatud eeltingimused. Esimene neist on usk majanduspoliitika põhiväärtuste kestvusse. Majanduse toimimist tagavad põhiväärtused on seaduskuulekus, lepingute kehtivus ja omandisuhte püsivus. Raha stabiilsust tuleks siinkohal lausa eraldi nimetada.

Majanduse paindlikkuse oluline eeldus on haritus. Ma pean silmas nii neid erialaseid oskusi, mis teevad meie tööjõu konkurentsivõimeliseks, kui ka neid üldisi teadmisi elust ja majandusest, mille abil me oleme üldse suutelised mõistma kapitalistliku majanduse toimimispõhimõtteid.

Hea raamistiku majanduse arendamiseks pakub Euroopa Liit: makromajanduslik stabiilsus, kaupade, kapitali ja tööjõu vaba liikumine ning ühised turujärelevalve reeglid toetavad igati turumajanduse arengut. Samal ajal on majandusarengu pakkumispoolt mõjutavad tegurid praegu ja kindlasti ka vähemalt keskmises perspektiivis liikmesriikide – seega Eesti enda suunata. Senisele kogemusele tuginedes väidan, et väikeriigina võib Eesti olla ELis suuremaist paindlikum, korraldada oma majandust ja sotsiaalsüsteemi tõhusamalt, kokkuvõttes aga tagada kiirema majanduskasvu ja heaolu tõusu.

Paindliku majanduse ehk kõige olulisem eeldus on ühiskonna suhtumine ettevõtlusse. Mis tahes katsed majanduskasvu ergutada on igal juhul määratud läbikukkumisele, kui ühiskonnas ja majanduses puudub eraettevõtja. Ettevõtjal peab olema võimalus oma ideid ellu viia, võimalikult vähese vaevaga ja õiglase turuhinnaga hankida selleks kapitali, tööjõudu ja informatsiooni.

Teatud mõttes oleme praegu Eesti majanduspoliitika murdekohas. Meil on toimiv turumajandus. Eesti ettevõtted on juba praegu konkurentsivõimelised rikaste tööstusriikide

**Majanduses ja  
majanduspoliitikas  
reeglina teist  
võimalust ei anta.**

turgudel ning meie reaalsissetulek on päris kiiresti kasvanud. Kuid majanduspoliitikale seab see uued ülesanded. Rahvamajanduse tasemel peab eelarvepoliitika arvestama järjest pikemat perspektiivi ning senisest oluliselt enam ka rahvusvahelise koostöö mõju. Majanduse struktuurireformid ei ole Eestis kindlasti mitte lõppenud, vaid neid tuleb jätkata tööturul ja mujalgi. Üksnes nii saab tõsta Eesti konkurentsivõimet ja tõsta tootlust lähemale euroliidu keskmisele tasemele.

Majanduspoliitika peab olema sihikindel ja järjepidev, arvestama tegelikkust ja juba kokku lepitud põhimõtteid, millest oluline osa on sätestatud valitsuse keskpikas majandusprogrammis. Meie uuel Riigikogul ja valitsuskoalitsioonil on seega olemas tugev vundament, millelt jätkata. Kuid on ka hulk uusi ja vanu probleeme, millele lahendusi otsides tuleb mees pidada, et majanduses ja majanduspoliitikas reeglina teist võimalust ei anta.